

har använts, men i en relativt tidig form med gammal **s**-runa och utan stungna runor för betecknandet av *d* och *g* i **asmutær**, **tyr** och **kærpi** (i inskrifterna från Väversunda och Väsås har Asmund dock stavat *gerði* med **g**). Från runtypologisk synpunkt gör inskriften ett ålderdomligare intryck än den som förekommer på Sm 49 Burseryds kyrkklocka av år 1238. Ett ungt drag är emellertid svarabhaktivokalen i **asmutær**. Några exempel på denna företeelse före 1200 finnas ej vare sig i småländska, östgötska eller västgötska diplom. Det äldsta diplom utfärdat i Småland, i vilket denna företeelse kan iakttagas, är DS 164 (år 1216–1220). De äldsta intygen i skrift om svarabhaktivokalens förekomst i Östergötland och Västergötland äro ännu yngre (S. Nordberg: *Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom* 1, 1926, s. 226). Från språkhistorisk synpunkt är man alltså benägen att ange 1200 som terminus ante quem non. (Enstaka fall av svarabhaktivokal förekomma dock redan i rsv. tid. Se E. Wessén: *Svensk språkhistoria* 1, 1958, s. 52.) Konsthistorikerna datera Asmundsdörrarna till 1100-talets senare hälft. Se Romdahl i *Fornvännen* 1914 s. 245, Lindblom aa s. 163 f, Lundberg aa s. 54 f.

124. Kumlaby kyrka. Visingsö sn. Nu i Braheskolan.

Pl. 86.

Litteratur: B 1030, L 1666. Ransakningarna 1689; J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 11; O. Celsius: Svenska runstenar, F m 60: 1 (hs i KB) s. 433; S. L. Gahm-Persson: Archivum Smolandicum (hs i UUB) 10 s. 66; S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 878; J. Almqvist: Relation i J. Elers' Historia om vägarne i Sverige (hs i UUB) 6; J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 1 s. 158, 2 s. 158; B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830) s. 55, 70; J. G. Liljegren: Runurkunder ex C (hs i ATA); P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 391; J. Allvin: Beskrifning öfver Wista härad (1859) s. 158, brev till B. E. Hildebrand den 10/12 1857 (ATA); J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) s. 73; W. Berg: Visingsö (1885) s. 35; A. Friberg: Undersökningsprotokoll den 13/6 1905 (NSmArk); C. Claeson: Fornminnesinventering 1933 (ATA).

Äldre avbildningar: U. Christofferson: träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 1030; M. Oxelgren: teckning i Commentarii de Insula Visingiana 2 (1714) s. 141; J. Almqvist: teckning i Elers' aa; teckning i N. H. Sjöborgs aa pl. 37 fig. 128; J. Allvin: teckning i aa pl. 2; A. Hammarlind: teckning i J. E. Lagergrens aa; E. Ihrfors: teckning i Smolandia sacra (ATA) 2 s. 344; Friberg: teckning den 25/7 1894, två fotos 1905 (NSmArk); O. v. Friesen: foto (NSmArk); Claeson: fotos 1933 (ATA).

På Visingsö ha enligt äldre källor funnits tre runstenar, av vilka två, Sm 124 och 125, ännu äro i behåll. Båda hade 1689 sin plats i Kumlaby kyrka, såsom framgår av *Ransakningarna* 1689: »Å ömse Sijdor på gamla altaret i Scholen, som förr waret en kyrekia, twenne storra stenar medh Rune-Bookstäfwer påhuggne wthi quadrat omkring och Figurer mitt wthi, som dels äre förnötte, men mäst synas.» I *Bautil* kallas de båda runstenarnas plats »Visingsberg». Almqvist talar om »2 Runstenar som förr skola stått wid Landswägen, men sedan äro insatta wid altaret i Kumla kyrka och nu upreste wid muren uti Choret, hwaräst numera är Rektors Class». Enligt Peringskiöld stod Sm 124 »På Wänstra sijdan om altaret i Scholan på Wisingsö», enligt Sjöborg aa s. 55 »på vänstra sidan om dörren i det fordna Choret». Från Kumlaby kyrka flyttades de 1834 till Braheskolan och murades in i väggen på insidan, på var sin sida om dörren.

Sm 124, som sitter i den östra väggen, är en kalkstenshäll 147,5 cm lång, 64,5 cm bred vid den nedre ändan, 65,5 cm vid den övre. Runorna äro upp till 11 cm höga. Stenen har ursprungligen varit en liggande gravhäll. Vid den nedre ändan är ett stycke avslaget, varigenom en del av inskriften fallit bort. Även utmed långsidorna är stenen skadad, mest utmed högra kanten. Inskriftsbanden, som löpa längs kanterna, äro utformade som två fabeldjur med huvudena vid övre ändan av stenen, som den nu står. Huvudena ha spets-ovala ögon, gapande mun, försedd med huggtänder och utåtrullad underläpp. Djur av liknande typ, vilka äro utförda i relief, vända mot de föregående, utfylla ytan. Likheten med de östgötska hällarna Ög 2, 4, 5, 6, 80, 213 m.fl. är omissskänlig. Av liknande typ äro de hällar, som kommo i dagen vid utgrävnings- och restaureringsarbetena i Vreta kloster 1914–1923. (Se S. Curman i *Arkeologiska Studier tillägnade H. K. H. Kronprins Gustaf Adolf*, 1932, s. 141.) Man kan även jämföra Vg 52, 53, Sö 116 m.fl.

Fig. 79. Sm 124. Kumlaby kyrka. Visingsö sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1030).

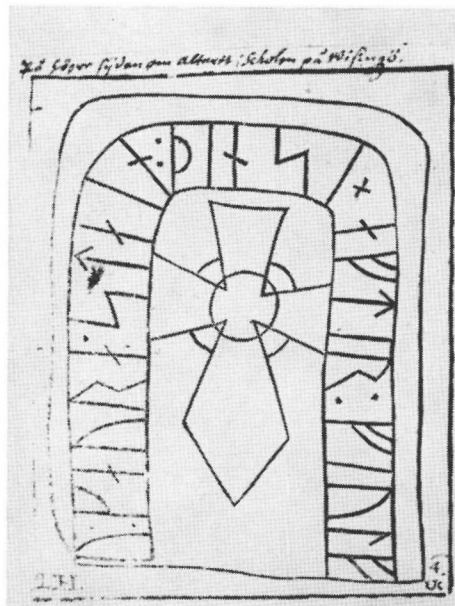

Fig. 80. Sm 125. Kumlaby kyrka. Visingsö sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1032).

Inskrift:

: iskil : auk : kuna : lagpu : setn : ... n : bunta sin : kuþ halb : selu has :

Áskell ok Gunna lagðu stein ... bónda sinn. Guð hiálpi sálu hans.

Eskil och Gunna lade stenen ... sin make. Gud hjälpe hans själ.

Till läsningen: De nämnda skadorna utmed stenens långsidor ha förstört topparna på ett par runor. Till det avslagna hör bst på 13 l. Att 15 g är punkterad synes ha undgått undersökarnas uppmärksamhet före Friberg. (Om paralleller till felristningen 18–21 **setn** se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1958, s. 257.) Efter 23–27 **bunta** synes en punkt, som känns ganska jämn men ej har någon motsvarighet upptill. Den skiljer sig i fråga om tydlighet mycket från skiljetecknen och är sannolikt naturlig. v. Friesen har ej sett något skiljetecken här, Friberg har :. Den punkt, som Friberg och v. Friesen markerat efter 33 p, är ej huggen. Av bst till runan 40 l finnas inga säkra spår. v. Friesen har antytt en bst här, Friberg har ej sett någon.

I *Bautil* redovisas inskriften: : **eskil** : **auk** : **kuna** : **lakpu** : **ste** ... : **unta** : **sin** : **kuþ** : **halbi** : **selu** : **hans**. Oxelgren: : **iskil** : **auk** : **kuna** : **lakpu** : **satn** : ... - **bunta** : **sin** : **kuþ** : **halb** : **siau** : **han**. Sjöborg: **iskil** : **auk** : **kuna** : **lakpu** : **setn** : ... **n** : **bunta** : **sin** : **kuþ** : **halb** : **selu** : **hans** :. Bergs läsning överensstämmer med Sjöborgs med undantag av att Berg läser 31–33 **gup**.

1–5 *Áskell*, se Sm 64. — 9–12 *Gunna* är en kortform av kvinnonamn, sammansatta med *Gunn*-. Det är belagt i rsv. och senare i såväl Svealand som Götaland. Fda. fvn. *Gunna*.

Den omsorg ristaren lagt ned på ornamentiken präglar ej stiliseringen av inskriften. Att Eskil och Gunna ha lagt stenen efter sin make innebär med största sannolikhet att Eskil, den dödes son, tillsammans med

sin mor Gunna låtit lägga stenen efter hennes make. Sjöborg översatte på sin tid (aa s. 55) — och efter honom Berg s. 36 — »Eskil och dess hustru lade stenen (åt) — — n, sin husbonde, Gud hjelpe hans själ». Att **kuna** ej är *kona* 'hustru' är ganska säkert; man hade då väntat att finna även hennes namn och dessutom *kona hans*. Att *bónða* här betyder husbonde är formellt sett tänkbart. Visingsöinskriften förklaras emellertid naturligast som ett resultat av bristande formuleringsskicklighet. En parallell är U 860 (och den delvis likalydande U 859): **fa[s]tbiurn · uk þurupr litu rita stin þino : [abti inkifast buanta sin]**, en annan U 328: **kurip · uk · kupluk · þar · litu · risa · stin · þina iftir unif · faþur · sin · uk · iftir · onsur · bunta · sin · rapisi**. En liknande lydelse har Sö 297.

Som ovan framhållits visar denna sten genom dekor och form sitt samband med övriga hällar av typen Eskilstunakista i Östergötland och Västergötland, och inskriftens run- och språkformer bidra till att förstärka intrycket av denna samhörighet.

125. Kumlaby kyrka. Visingsö sn. Nu i Braheskolan.

Pl. 86.

Litteratur: B 1032, L 1667. Ransakningarna 1689; J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 10; O. Celsius: Svenska runstenar F m 60: 1 (hs i KB) s. 432; B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. Almqvist: Relation i J. Elers' Historia om vägarne i Sverige (hs i UUB) 6; J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 159; N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830) s. 56; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 391; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland M 104: 14 (hs i KB) s. 74; J. Allvin: Beskrifning öfver Wista härad (1859) s. 158; W. Berg: Visingsö (1885) s. 36 f; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk); C. Claeson: Fornminnesinventering 1933 (ATA).

Äldre avbildningar: U. Christofferson: träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 1032; M. Oxelgren: teckning i Commentarii de Insula Visigiana 2 (1714) s. 141; J. Almqvist: teckning i Elers' aa; teckning i Sjöborgs aa pl. 38 fig. 132; J. Allvin: teckning i aa s. 73; A. Friberg: teckning den 25/7 1894, foto 1905 (NSmArk); Claeson: fotos 1933 (ATA).

Angående stenens äldre plats se Sm 124. Den stod enl. Peringskiöld »På högre sijdan om altaret i Scholan på Wisingsö», enl. Sjöborg till höger om dörren i koret i Kumlaby kyrka och placerades efter flyttningen till Braheskolan innanför dörren på den västra sidan.

Runstenen utgöres av en kalkstenshäll, avslagen nedtill, 149 cm lång, 72,5 cm bred vid basen, 78 cm vid toppen. Runorna äro 16 cm höga. Stenen har varit en liggande gravhäll. På det avslagna stycket ha början och slutet av inskriften befunnit sig. De höga, raka runorna följa inom marglinjer stenens ytterkontur. Den sålunda inramade ytans övre del utfylles av ett kors, den nedre delen av slingornamentik.

Inskrift:

... **n** × **lit** : **kaura** : **stain** : **þinsi** × : **aftir** : **fiul** : **mup** : ...

... *lét gera stein þenna eptir Fiulmóð* ...

... *lät göra denna sten efter Fjolmod* ...

Till läsningen: I *Bautil* börjar inskriften med **u:kaura** och slutar med **fiulf**. När stenen stod i Kumlaby kyrka, har tydligen en del av den smalare ändan varit dold. Runorna äro tydliga. Avvikelserna mellan de äldre läsningarna och mellan dessa och min äro ej stora. Oxelgren (1714) läser 15–19 **þensi**. Celsius, som hänvisar till Oxelgren, läser **þansi** och 20–24 **aftar**.

5–14 **kaura** : **stain** *gera stein* är ett uttryck, som användes om liggande hällar t.ex. Ög 51, Sö 286 — Namnet 25–31 **fiul** : **mup** är intressant. *Fiulmóðr* är hittills i hela Norden endast belagt som fingerat namn i Gautreks saga, där det bäres av en man i Västergötland.¹

Kalkstenshällar av samma typ som Sm 125 med trapetsformig yta finnas i Östergötland, t.ex. Ög 49,

¹ Se *Die Gautreks saga*, herausgg. von W. Ranisch, s. 5 ff.